

УДК:796.011.1 - 057.875

Лишевська В.М.

канд. з фіз. вих. і спорту, доцент кафедри загальноєкономічної
підготовки Херсонського державного аграрного університету,

Fizkultura2018@ukr.net

Україна, г. Херсон

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті проаналізовані педагогічні компоненти розвитку ціннісно-мотиваційної сфери студентів у процесі фізичного виховання.

Розвиток і функціонування фізичної культури зумовлюються чинниками, умовами та принципами існування суспільства, в тому числі й нормою врахування історичного матеріалу, уважне вивчення цінностей та мотивів студентів як необхідності формування людини майбутнього. Тому інтеграція освіти визначається провідним принципом реформування сучасної освіти.

Ключові слова: педагогічні компоненти, цінності, мотиви, історія фізичного виховання, спорт.

Постановка проблеми. Розвиток соціально-економічних перетворень в Україні, інтеграція її в європейське суспільство створює необхідність у підготовці фахівців нового, модерного рівня організації діяльності. Це, у свою чергу, впливає на зростання кількості науково-педагогічних досліджень, які характеризуються подальшою розробкою процесу професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту.

Найбільш пріоритетним є питання, що стосуються педагогічного забезпечення навчально-виховного процесу засобами, які підвищують мотивацію до професійної діяльності, накопичення національних і духовних цінностей. Від їх успішного співвідношення залежить підвищення ефективності процесу професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту.

Аналіз результатів досліджень. Формування ціннісно-мотиваційної сфери майбутнього фахівця з фізичного виховання і спорту є базовим компонентом змісту його підготовки.

На думку провідних українських та зарубіжних спеціалістів [3, 4] мотивація відображає інтерес студента до занять з предметів професійної підготовки галузі фізичного виховання і спорту, його активне і усвідомлене ставлення до здійснюваної діяльності.

Мотиваційна підтримка освітнього процесу за напрямком підготовки полягає у формуванні у студентів впевненості, можливості оволодіння рядом дисциплін, зміцненні комплексної поінформованості про значущість наукового підходу до фізичної досконалості особистості.

Проблемі навчання та виховання студентів інститутів та факультетів фізичного виховання і спорту приділено увагу в працях М.М. Баки [1], О.А. Білоконь [2], А.В. Синиці [3], Л.П. Сущенко [4], Б.М. Шияна [5]. Питання вдосконалення педагогічних компонентів розвитку ціннісно-мотиваційної сфери студентів залишається відкритим і актуальним.

Мета – проаналізувати педагогічні компоненти розвитку ціннісно-мотиваційної сфери студентів у процесі фізичного виховання.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз науково-методичної літератури, синтез, порівняння і узагальнення отриманих даних; практичні – спостереження, бесіда.

Результати дослідження. Для того, щоб сформулювати психолого-педагогічні умови, пов'язані з проблемою формування мотивації до навчальної діяльності студентів у галузі фізичної культури, необхідно відповісти, насамперед, на запитання про те, які спонукання (потреби, прагнення, інтереси, цінності) формувати, з яких перспектив розвитку суспільства і особистості виходити. Як правило, кожній людині властива потреба в нових враженнях, що переходить пізнавальну потребу. Саме на неї, перш за все, повинен опиратися викладач, зробити її чітко сформованою, усвідомленою.

Якщо потреба характеризує готовність до діяльності, то наявність мотиву додає активності новий, більш дієвий характер. Мотиви виникають і формуються на основі потреб, однак, тільки при вищому рівні їх відображення - їх усвідомленні. Потреби і мотиви стають підставою дидактичних умов ефективного навчального процесу при гранично доступній для студентів установці на результат.

Установка - це пусковий механізм ціннісної орієнтації особистості, усвідомлення готовності до обраного виду діяльності, в якому реалізуються актуальні потреби у власному фаховому вдосконаленні. Установка на кінцевий результат сприяє ефективному переходу мотивацій в стійкий інтерес з подальшою його реалізацією в діяльності.

Шиян Б.М [5] інтерес визначає як емоційне переживання пізнавальної потреби. Він відіграє істотну роль у розвитку інтелекту, засвоєнні знань і навичок. При інтенсивному інтересі студент відчуває себе натхненним і жвавим. Саме це пожвавлення забезпечує зв'язок з пізнавальною і рушійною активністю. Важливість створення умов виникнення інтересу до викладача, до навчання (як емоційного переживання задоволення пізнавальної потреби) і формування самого інтересу наголошувалася багатьма дослідниками.

Зокрема, у дослідженні Синиці А.В. [3] виявлено основні фактори, які сприяють тому, щоб представлення інформаційного матеріалу під час навчання було цікавим. Відповідно цьому аналізу, найважливішою передумовою створення інтересу до навчання є виховання широких соціальних мотивів діяльності, розуміння її сенсу, усвідомлення важливості процесів, що вивчаються для власного професійного вдосконалення. Поки потреба та інтерес до даної діяльності не задоволені, вони активізують діяльність і впливають на неї.

Проблемі навчання та виховання студентів інститутів та факультетів фізичного виховання і спорту приділено увагу в працях М.М. Баки [1], О.А. Білоконь [2], А.В. Синиці [3], Л.П. Сущенко [4], Б.М. Шияна [5]. [4], повинен здійснюватися в незмінно гнучкій, тактовній формі, інакше кажучи, потреби

не можуть бути штучно нав'язані індивідууму. Вони повинні відповідати системі його ціннісних орієнтацій.

Реалізація програми відбувалася в межах структурно-змістової цілісності педагогічного процесу – забезпечували єдністю і взаємозв'язком усіх складників навчально-виховного процесу формування фахівця з фізичного виховання і спорту (організаційно-методичного, змістового, контрольнo-нормативного), що враховували оперативні, етапні завдання і мету експериментальної програми. Зокрема: використовували різні форми роботи експериментальної групи, що розподілялися впродовж чотирьох етапів впровадження експериментальної програми з урахуванням встановлених вимог; планували на навчальний рік зміст занять і занять у спортивних секціях, ураховуючи закономірності формування адаптації (термінової, кумулятивної) й відставленого ефекту; щоденно використовували інші форми занять фізичними вправами, враховуючи рекомендації фахівців.

Змістову цілісність процесу впровадження експериментальної програми забезпечили єдністю використаних форм занять наукового гуртка, а саме: лекціями, практичними та семінарськими заняттями (тривалість 90 хв) з історії розвитку легкої атлетики на Херсонщині, тематичні круглі столи з проблем розвитку ціннісно-мотиваційної сфери майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту, методичні семінари організовані спільно з інститутом післядипломної освіти та тематичні виставки історичного матеріалу зародження та розвитку фізичної культури і видів спорту в Херсоні, зустрічі з відомими легкоатлетами, тренерами, журналістами, громадськими діячами Херсонщині тощо. Науковий гурток збирався здебільшого один раз на тиждень. Масові спортивно-оздоровчі заходи з легкої атлетики (спортивні свята, вечори, змагання), що реалізуються за окремим планом, але не менше одного на місяць.

Метою впровадження програми був розвиток ціннісно-мотиваційної сфери у майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту. Програма впроваджувалася протягом чотирьох етапів:

I етап – організаційно підготовчий (10 год)

- а) підготовка до впровадження програми;
- б) діагностування базового рівня ціннісно-мотиваційних показників професійної готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту;
- в) розподіл обов'язків між членами групи.

II етап – особистісно-пізнавальний (22 год)

III етап – ціннісно-мотиваційний (64 год)

IV етап – резюмуючий (6 год).

Реалізація програми забезпечувалася дотриманням педагогічних принципів: принцип свідомості і активності. В експериментальній групі приділялася велика увага тому, щоб мета, яка формувалася на занятті перед студентами була їм цікава, пов'язана з їх внутрішніми потребами, усвідомлювалася і сприймалася ними як особистісна значуща.

Викладач дотримувався наступних положень: 1) не диктувати “вже відоме” і, можливо не потрібне студенту знання, а розбудити його власну пізнавальну активність, яка визначалася у виборі змісту, мети, поведінки, прийняття цінностей відомих легкоатлетів Херсонщині; 2) бесіду проводити в атмосфері “довіри і свободи”, де слід обговорювати проблеми, що цікавлять студентів у галузі історії легкої атлетики на Херсонщині; 3) позиція викладача - це позиція консультанта, здійснює “розвиваючу допомогу”, обов'язково наявність суб'єкт - суб'єктних відносин. Важливо було домогтися усвідомлення кожним студентом своєї унікальності, зломити закладене в них прагнення порівнювати себе з іншими. Некоректне порівняння найчастіше стає причиною незаслужено низької самооцінки, що веде до втрати активності, породжує почуття незадоволеності і апатії;

- принцип доступності та індивідуалізації. Посильні досягнення українських спортсменів, їх навантаження і справи пробуджують інтерес, почуття задоволення від діяльності та бажання подальшого, незважаючи на певні труднощі, фізичного вдосконалення. Був здійснений цілеспрямований перехід від загальних нормативів до індивідуальної динаміки розвитку

кожного студента. Реалізація даної умови означає формування мотиву до використання історичних матеріалів, а у майбутньому виконання рухової діяльності та перспектив її вдосконалення для кожного студента, оскільки фіксування уваги на індивідуальному розвитку своїх фізичних якостей і досягнень є значущим стимулом активізації;

- принцип наочності. Щоб сформулювати професійні знання, уміння, треба спочатку створити навчальні умови, моделюючи їх у вигляді дій з предметами та іншими об'єктами, за цим перевести даний комплекс на вербальний рівень. Це дозволяє реально управляти процесом формування патріотичності, національної свідомості та професійної гідності;

- принцип об'єктивності історичного матеріалу забезпечує достовірність наукової інформації, зобов'язує дослідника до точного аналізу ситуацій, які існують. Цей принцип є важливим методологічним орієнтиром при вивченні та застосуванні різноманітних напрямків розвитку педагогічної думки та культури, дозволяє об'єктивно відділяти реальні наукові досягнення від помилкових концепцій та положень.

- принцип системності – передбачає вивчення об'єктивності з точки зору існування в оточуючому світі загального взаємозв'язку всіх предметів і явищ. Тобто багатогранність, комплексність, системність істинного знання про об'єкт дослідження є необхідним слідством та відображенням системних взаємовідносин, які притаманні самій об'єктивній дійсності майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту. Характерною особливістю принципу системності, з якої випливає важливий методологічний висновок, є [6]:

- до оцінки кожного явища необхідно підходити історично, тобто вивчати явища та предмети у взаємозв'язку та розвитку. При цьому взаємозв'язок є дуже широким поняттям. Він може мати, наприклад, характер зв'язку якості та кількості, форми та змісту, причини та слідства тощо;

- розглядати функціонування та організацію складного об'єкта чи явища в тісному зв'язку з його змінами і розвитком;

- принцип діалектичного протиріччя – впливає із закону єдності та боротьби протилежностей. Методологічна особливість цього принципу полягає в тому, що протиріччя як єдність та боротьба протилежностей є підґрунтям вивчення внутрішнього механізму розвитку об'єкта дослідження, процесу або явища. Це дозволяє встановлювати внутрішні головні фактори процесів руху, змін, розвитку об'єктивної дійсності. Протиріччя має бути розкрито як внутрішня структурна характеристика досліджуваного явища в його сутності. Його розв'язування призводить до конкретизації теорії та збагаченню наукового знання, зокрема педагогічного. При цьому виникнення та розв'язування протиріч слід розглядати як закономірний процес розвитку науки, зокрема гуманітарної;

- принцип єдності якості та кількості історичного матеріалу – кількісному підходу передуює якісний аналіз явища або об'єкта, який вивчаються. Кількісні характеристики об'єкту можуть коливатися у певному інтервалі, який обмежений межами встановленої якості. Ці межі виражають міру як єдності якісної та кількісної визначеності об'єкта чи явища, які досліджуються. Вихід за межі кількісних змін, які характерні для даного об'єкту, призводить до змін міри, яка йому притаманна, а тому реалізується перехід об'єкта в нову якість. Зміна кількісних характеристик у процесі педагогічних досліджень дозволяє відкривати нові сторони, властивості та якості об'єкта;

- принцип наступності у вивченні генезу легкої атлетики. Діалектичне заперечення є утвердженням нового, переходом до вищої фази розвитку, при якому реалізується наступність, яка виражена у виділенні та трансформації зі старого всього цінного й раціонального, без чого нове не може існувати та розвиватися. Всякий розвиток характеризується не періодичним поверненням у початковий стан, не відсутністю загального між наступними стадіями, не рухом по колу і не рухом за прямою, а таким

рухом по спіралі, при якому неперервне породження нового, відтворює колишні стадії в їх більш високих формах на більш високих рівнях.

Основою дослідження розвитку ціннісно-мотиваційної сфери студентів з фізичного виховання і спорту є більш сучасна й ефективна методологія. Вона формулює й деталізує до рівня конкретної застосовності методологічні принципи. Зокрема важливим є принцип історизму.

Основним засобом виховання стійкого інтересу до професійного розвитку було використання таких завдань, вирішення яких вимагає від студентів активної пошукової діяльності. У плані реалізації цього завдання велике значення надавалося оволодінню студентом необхідними історичними знаннями – з розвитку легкої атлетики на Херсонщині. Так, студенти приймали участь у вікторинах, творчих зустрічах з відомими спортсменами, тренерами, судьями з легкої атлетики. Кожен виступив як у ролі учня ЗОШ, так і навчаючого: викладача і консультанта (наприклад: при проведенні вступної частини заняття – теоретичному представленні матеріалу, прийнятті тестів, наданні допомоги своєму товаришу в оволодінні педагогічними прийомами). Проте, труднощі навчального матеріалу приводить до підвищення інтересу тільки тоді, коли вона посильна і переборна. Цьому багато в чому сприяло створення викладачем на занятті ситуації успіху. Під ситуацією розумілося поєднання умов, в котрих забезпечується досягнення успіху, а сам успіх являв собою переживання стану радості, задоволення від того, що, реалізація мети навчальної діяльності або збіглася з очікуваннями, або заперечувала їй.

Педагогічний ефект цього прийому величезний, оскільки він впливає на почуття людини. Синиця А.В. [3] відзначає, що ситуація успіху породжує психологічний успішне прийняття діяльності. Для створення ситуації успіху на занятті застосовувався диференційований підхід до визначення змісту діяльності та характеру допомоги студентам при її здійсненні. При цьому враховувалися підготовленість студентів, рівень суб'єктного досвіду в даній діяльності, бажання досягти певного рівня педагогічної майстерності.

Робота з підведення підсумків вивчення пройденого розділу, організовувалася так, щоб кожен студент міг відчувати емоційне задоволення від зробленого, радість перемоги над труднощами, щастя пізнання нового і цікавого.

Застосування цих методів сприяло формуванню мотивації досягнення успіху. Вона проявлялася у постановці студентом нових цілей для себе, в його прагненні до успіху у власному професійному вдосконаленні.

Виділено найбільш значущі педагогічні прийоми, створюючи умов для формування ціннісно-мотиваційного компоненту професійного розвитку майбутнього фахівця з фізичного виховання і спорту:

- встановлення відносин співробітництва між викладачем і студентами;
- включення студентів у колективну форму діяльності;
- залучення студентів до пошуку архівних джерел розвитку легкої атлетики на Прикарпатті;
- залучення студентів до оціночної діяльності;
- створення на занятті ситуації успіху;
- створення для студентів ситуацій вибору.

Основні положення методологічних принципів експериментальної програми окреслимо в такий спосіб:

Під історією розвитку легкої атлетики розуміємо генезис, еволюцію і тенденції її розвитку в різні історичні періоди. Цей розвиток підпорядковується особливим об'єктивним історико-дидактичним законам.

Історичний розвиток є перш за все розвитком цілепокладаючої діяльності особистостей – учителів-практиків, тренерів-викладачів, легкоатлетів, методистів, науковців-новаторів, журналістів, отже, містить на всіх рівнях і етапах свідомість, яка постає у формі волі, емоцій, усвідомлених або інтуїтивних цілей і є важливим чинником історії розвитку освіти.

Усі форми, види і прояви свідомості врешті-решт визначаються суспільним буттям людей – учителів з фізичної культури, тренерів-

викладачів, методистів. Свідомість детермінована педагогічним буттям, має з ним зворотній активний зв'язок.

Емпіричну базу історико - методологічного пізнання становлять історико - педагогічні факти, побудовані на основі наукового критичного дослідження історичних джерел. Принцип історизму вимагає виявлення й опису максимально повного набору, всієї сукупності історико- педагогічних фактів, необхідних для розв'язання кожного конкретного історико-методологічного завдання, що відповідає принципу об'єктивності. Педагогічні події, явища і процеси об'єктивної історичної реальності зумовлені, функціонально пов'язані, відрізняються за ступенем їх значущості, за внеском в історичний розвиток професійної освіти. Критерій значущості задається визначенням того, що сприяє, перешкоджає чи залишається нейтральним у певному педагогічному явищі відносно фіксованих соціальних, економічних або освітніх структур, процесів їх продуктивного розвитку.

Виникнення, розвиток і зникнення педагогічних явищ відбувається в об'єктивному часі і просторі. Процес історичного розвитку дидактичної думки відбувається діалектично у специфічній формі, тобто через зіткнення і боротьбу протидіючих дидактичних систем, методичних ідей і концепцій. Теоретичне пізнання історії розвитку легкої атлетики, спираючись на факти з теорії і практики навчання легкої атлетики, відтворює, відображає, реконструює та пояснює причинні і функціональні зв'язки, які діють у суспільстві, і має за мету створення концептуальних схем та моделей освіти.

Послідовне втілення методологічних принципів в процес пізнання дозволяє зрозуміти єдність історичного процесу еволюції легкої атлетики в усій його різноманітності, специфічних формах прояву й закономірностей розвитку. Але плідність цих принципів ефективна лише за умови їх гармонійного використання з методами наукового пізнання. Усі наукові методи поділяються на дві великі групи – емпіричного і теоретичного рівнів наукового пізнання.

Важливе місце в методологічних питаннях історико-дидактичного дослідження займає застосування діалектичного методу, джерелом якого слугують протиріччя. Виявлення їх як імпульсу саморуху дозволяє встановити ступінь вагомості та самостійності процесу розвитку ціннісно-мотиваційної сфери майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту, визначити його тенденції, якість. Діалектичний метод розглядає минуле, сучасність і майбутнє дидактичних об'єктів, явищ і процесів у діалектичній єдності, виходячи не тільки з їх динаміки і мінливості у часі, й розвитку, тобто незворотної, спрямованої і закономірної зміни явищ і процесів реальної шкільної практики, яка визначає напрямки і характер їх історичної трансформації. Тільки наявність обов'язкового синтезу усіх трьох означених властивостей дозволяє виявити історичну зумовленість, причинно-наслідкові залежності між історичними станами.

Висновок. Такий розгляд педагогічних компонентів сприяє осмисленню безперервного динамічного розвитку ціннісно-мотиваційної сфери студентів у процесі фізичного виховання як цілісного процесу, як обумовленої й послідовної у часі зміни його специфічних етапів, кожен з яких на певному рівні був завершеним і сталим.

Виявлена методологічна база дослідження дозволяє:

- відібрати позитивний педагогічний досвід розв'язування навчально-пізнавальних завдань;
- уникнути повторення помилок, які існували в системі професійної освіти майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту;
- розробити алгоритмічну систему вимірів для прийняття прогресивних педагогічних рішень у конкретних ситуаціях;

Література

1. Бака М. М. Підготовка спеціалістів фізичної культури та спорту в умовах переходу до ринкових відносин на Україні / М. М. Бака // Освіта в галузі фізичної культури: стан, проблеми, перспективи : матеріали Всеукр.

наук. конф., присвяченої 50-річчю ЛДІФК, 9–11 жовтня 1996 р. – Львів, 1996. – Ч. 1. – С. 48–53.

2. Білоконь О. А. Сучасні технології навчання в управлінській підготовці спеціалістів фізичного виховання та спорту / О. А. Білоконь // Освіта в галузі фізичної культури стан, проблеми, перспективи : матеріали Всеукр. наук. конф., присвяченої 50-річчю ЛДІФК, 9–11 жовтня 1996 р. – Львів, 1996. – Ч. 1.– С. 130–133.

3. Синиця А. В. Особливості формування культури спілкування у фахівців з фізичного виховання і спорту / А. В. Синиця // Вісник Прикарпатського університету. Серія : Фізична культура. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. 8. – С. 52–55.

4. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) : монографія / Людмила Петрівна Сущенко. – Запоріжжя : ЗДУ, 2003. – 442 с.

Шиян Б.М. Теорія і методика наукових педагогічних досліджень у фізичному вихованні та спорті : навч. посібник / Б.М. Шиян, О.М. Вацеба. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008 – 276 с.

5. Muszkieta R. Wychowanie fizyczne w nowym systemie edukacji / R. Muszkieta, M. Bronikowski. – Poznań : Wyd-wo AWF, 2002.

Literatura

1. Baka M. M. Pidhotovka spetsialistiv fizychnoi kultury ta sportu v umovakh perekhodu do rynkovykh vidnosyn na Ukraini / M. M. Baka // Osvita v haluzi fizychnoi kultury: stan, problemy, perspektyvy : materialy Vseukr. nauk. konf., prysviachenoї 50-richchiu LDIFK, 9–11 zhovtnia 1996 r. – Lviv, 1996. – Ch. 1. – S. 48–53.

2. Bilokon O. A. Suchasni tekhnolohii navchannia v upravlinskii pidhotovtsi spetsialistiv fizychnoho vykhovannia ta sportu / O. A. Bilokon // Osvita v haluzi fizychnoi kultury stan, problemy, perspektyvy : materialy Vseukr. nauk. konf., prysviachenoї 50-richchiu LDIFK, 9–11 zhovtnia 1996 r. – Lviv, 1996. – Ch. 1.– S. 130–133.

3. Synytsia A. V. Osoblyvosti formuvannia kultury spilkuvannia u fakhivtsiv z fizychnoho vykhovannia i sportu / A. V. Synytsia // Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Seriiia : Fizychna kultura. – Ivano-Frankivsk, 2008. – Vyp. 8. – S. 52–55.

4. Sushchenko L. P. Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia ta sportu (teoretyko-metodolohichni aspekt) : monohrafiia / Liudmyla Petrivna Sushchenko. – Zaporizhzhia : ZDU, 2003. – 442 s.

Shyian B.M. Teoriia i metodyka naukovykh pedahohichnykh doslidzhen u fizychnomu vykhovanni ta sporti : navch. posibnyk / B.M. Shyian, O.M. Vatseba. – Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 2008 – 276 s.

5. Muszkieta R. Wychowanie fizyczne w nowym systemie edukacji / R. Muszkieta, M. Bronikowski. – Poznań : Wyd-wo AWF, 2002.

Lyshevskaya V.M.

Cand. of Physical Education, Associate Professor of the Department of General Economics Training of Kherson State Agrarian University,

Fizkultura2018@ukr.net

Ukraine, Kherson

FORMING OF VALVABLE AND MOTIVATIONAL SPAERE OF STUDENTS IN THE PROCESS OF PHYSICAL UPBRINGING

The article analyzes the pedagogical components of the development of the value-motivational sphere of students in the process of physical education.

Development and functioning of physical culture is caused by the factors condition and principles of existence of a society including standard of consideration of historical material attentive study of values and motives of students as need to forum future of a human. That's why integration of education is defined by the leading principle of reforming of contemporary education.

Key words: pedagogical components, values, motives, history of physical upbringing, sports.

Сведения об авторе (авторах): г. Херсон, ул. Стретинская, 23 (095)1225525,
izkultura2018@ukr.net